

Denne tilbøjelighed til at medtage alt, hvad der ved første blik kan synes at være til støtte for de fremlagte vejføringsteorier, er egentlig ejendommelig, for forfatteren viser andre steder god kritisk sans og forsigtighed med at udlede for meget af de usikre spor. Der er i disse kapitler samlet et meget stort materiale, og der argumenteres i hovedsagen overbevisende for forfatterens hovedsynspunkt, at færdselen i ældre tid ikke fulgte en bestemt rute, men spredte sig over et meget stort område, ligesom der gennem tiderne er sket ændringer i hvilke veje, der var de foretrukne. Det er interessant at få en samlet vurdering af de mange teorier, der er fremkommet siden udgivelsen af Hugo Matthiessens bog. Formodentlig kan det tages som en undtagelse, at forfatteren i afsnittet om Povlsbro læser sin kilde, en artikel i Sønderjyske Årbøger, helt forkert. Ved at overse, at broen fra 1744 var en træbro, og at den nuværende bro af sten først blev bygget i 1844, bliver også afsnittet om vejdæmningen vildledende.

Bogen er skrevet i et rosværdigt klart og letforståeligt sprog, og stikord i marginen virker efter hensigten, idet de i høj grad letter orienteringen i teksten. Fremstillingen er ledsaget af en række glimrende kort, og bogen er i øvrigt illustreret med fotografier. Endelig er der på behørig vis kilde- og litteraturfortegnelse, noteapparat og person- og stednavneregister.

Viggo Petersen

Einar Jensen: *Bonde og landbrug – træk af dansk landbrugs historie*. (Det kgl. danske Landhusholdningsselskab. Landhusholdningsselskabets Forlag, 1981). 119 s.

Forfatteren, mangeårig forstander på Riber Kjærgård landbrugsskole, fremlægger ikke nye synspunkter eller vur-

deringer, men der gives i bogen god besked om mangfoldige ting omkring landbrugets historie og den faglige struktur. Bogen er vel ikke fri for at følge »gårdmandslinjen«; det er begrænset, hvad man finder om husmænd og inderster for ikke at tale om landarbejdere og for den sags skyld også godsejerne, storlandbruget. Man kunne måske også have ønsket sig lidt mere kulturhistorisk stof, men som helhed er det en imponerende stofmængde, der her er gjort tilgængelig på en overskuelig og let læst måde. Bogen kan udmærket fungere som opslagsbog, men desværre savnes til det brug de nødvendige registre. Det er også lidt ærgerligt for lyse hoveder blandt læserne, at der ikke er en skønsom vejledende litteraturliste.

Paul G. Ørberg

Dansk Vestindien for 250 år siden. J. L. Carstens: *En Almindelig Beskrivelse om Alle de Danske, Americanske eller West-Indiske Ey-lande*. Tegninger: Ingvar Zangenberg (Dansk Vestindisk Forlag, København 1981). 164 s.

I 1970 udgav Herluf Nielsen ovenstående beskrivelse i *Danske Magazin* 8.rk., 3.bd., 4.hft., s. 173-268. Til denne udgave har Dansk Vestindisk Selskab lånt satsen fra *Danske Magazin* inklusive Herluf Nielsens indledning og noter. Hertil har man så føjet en lang række illustrationer af tegneren Ingvar Zangenberg. Der er således tale om en genudgivelse, hvor blot sidetalene er ændret. Og hvad er det så for en beskrivelse, vi står overfor? Det er et håndskrift nedskrevet i 1740'erne, som i dag findes på Marinens Bibliotek i København. Beretningen tillægges normalt Johan Lorentz Carstens (stamfader til slægten Castenschiold), der i 1720'erne og 30'erne var planta-

geejer i dansk Vestindien. Herluf Nielsen gør dog i sin indledning med rette opmærksom på, at visse forhold taler imod at tillægge C. forfatterskabet. I den forbindelse kunne man have ønsket sig, at sidehenvisningerne i Herluf Niensens indledning var blevet rettet, så de ikke mere gik på *Danske Magazins* sidetal, men på den nye udgaves. Selve beretningen giver et væld af oplysninger om administrationen af og levevilkårene i dansk Vestindien under Det vestindisk-guineiske Kompagnis sidste fase. Hertil kommer, at den samtidig er en interessant kilde til belysning af europæernes syn på de sorte vestindere natur, kultur og religion. For forfatteren var den civiliserede mands kendetegn ikke racen, men religionen. Samfattende kan der konkluderes, at danske kolonihistorikere bør være Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Dansk Vestindisk Selskab taknemmelig for denne kildeudgave, som er ligeså værdifuld som Reimert Haagensens bog fra 1758. (Beskrivelse over Eyllandet St. Croix i America i Vest-Indien). Og samtidig er det underholdende læsning for folk, der blot vil vide, hvordan man levede i dansk Vestindien i første halvdel af det 18. århundrede, og hvordan datidens hvide så på negrene.

Svend E. Green-Pedersen

H. Rindorf: *Ritmesteren. Wilh. Ferd. v. Würtzen 1796-1858. En dagbog i ramme.* (Dansk Militærforlag, 1979). 120 sider.

I eftersommeren 1841 var nævnte ritmester indlagt på Frederiks Hospital for at gennemgå en ubehagelig kur mod en unævnelig sygdom. Under indlæggelsen førte han dagbog – karsk og ligetil. Sproget og fremstillingen peger i retning af en gudsforgående hugaf, et indtryk, der bekræftes af den biografi-

ske ramme, udgiveren har lagt omkring dagbogen. Nogen helt lige gyldig person var v. Würtzen ikke. Efter senere krigsdeltagelse på fronten i syd steg han i grader og vægt, til han i 1852 måtte afskediges som oberstløjtnant på 16 lispund, fordi han ikke mere selv kunne stige til hest. Frederik VII gjorde ham til den sidste militære kommandant på Rosenborg og knyttede ham til »hoffet« på Jægerspris, hvor soldatens robuste humor kom til sin ret som underholdning for majestæten.

Udgiveren har fået den gamle hospitalsjournal stillet til rådighed, og den er et udmærket supplement til dagbogen, som af udgiveren er forsynet med noter. Nu er det i sammenhængen ikke afgørende vigtigt, men de personalhistoriske noter er for nogle militærpersoner næsten for omhyggelige. Da der på hospitalet bliver indlagt en rideknægt, ansat hos grev Rantzau til Breitenburg, er der note på sidstnævnte, mens nogle i andre sammenhænge mere centrale civilpersoner forbigås.

Der er vedføjet stamtavle, personregister og begravelsestale.

Ib Gejl

Christen (Toto) Østergård (udg.): *Breve fra Grønland. Glimt fra en præstetilværelse i 1830'erne*, af Chr. Christensen Østergaard I-II. (Arktisk Institut, 1981). 48 + 31 s.

Christen (Toto) Østergård (udg.): *Breve fra Grønland. Glimt af en præstekones dagligdag i 1830'erne*, af Louise Østergaard I-II. (Arktisk Institut, 1981). 38 + 21 s.

Den samlede udgave består af fire breve 1834-35 fra præsten i Upernavik til sin ven krigsassessor Hansgaard og et brev 1834 fra præstens kone til sin søster, formentlig den Juliane, som præsten efter konens død blev gift med. Bind I er i begge tilfælde en facsi-